

Bilaga 1

Dnr 465-2780/
2005
Avtalsbilaga 4

Slutrapport för projekt inom Miljömiljarden, Stockholm stad

Diarienummer för ursprunglig ansökan: Dnr 465-2780/2005

Projektets nummer och namn: B 39, Återskapande av öppna kulturmarker/utveckling av friluftsområde

Datum för slutrapporten: 2007-11-23

(Se separata anvisningar för hur rapporten ska fyllas i)

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	3
1 INLEDNING	4
1.1 BESKRIVNING OCH SYFTE	4
1.2 BAKGRUND OCH UTGÅNGSLÄGE.....	4
2 MÅL OCH RESULTAT	6
2.1 PROJEKTMÅL OCH DERAS UPPFYLLELSE	6
2.2 PROJEKTETS RESULTAT I RELATION TILL MÅLEN I STOCKHOLMS MILJÖPROGRAM.....	6
2.3 PROJEKTETS PÅDRIVANDE ROLL	7
2.4 TEKNISKA LÖSNINGAR.....	7
2.5 ATTITYD- OCH BETEENDEFÖRÄNDRINGAR.....	7
2.6 EJ UPPNÅDDA MÅL.....	7
3 PROJEKTEKONOMI	8
3.1 BIDRAG OCH KOSTNADER	8
3.2 BESPARINGSPOTENTIAL	8
3.3 LÖPANDE KOSTNADER.....	8
4 ARBETSSÄTT	9
4.1 PROJEKTORGANISATION	9
4.2 SAMARBETE MELLAN AKTÖRER.....	9
4.3 KVALITETSSÄKRING	10
4.4 KUNSKAPSSPRIDNING.....	10
5 ERFARENHETER	11
5.1 SAMLADE ERFARENHETER OCH SLUTSATSER.....	11
5.2 FRAMGÅNGSFAKTORER	11
5.3 FÖRVALTNING AV DET GENOMFÖRDA PROJEKTET	11
5.4 PROJEKTDOKUMENTATION OCH STYRNING.....	11
5.5 FÖLJDÅTGÄRDER	11
5.6 PROJEKTETS REPLIKERBARHET	12
6 KONTAKTUPPGIFTER	13
7 BILAGOR	14
BILAGA 1 – SAMMANFATTAT OMDÖME	15

Sammanfattning

Syftet med projektet är att öka den biologiska mångfalden, främst knutet till kulturlandskapet i Kräppladalen (även kallat Rågsveds friområde). Syftet är också att göra området mer tillgängligt och attraktivt för besökare.

Målet för projektet är att:

1. Ha tagit fram ett program och arbetshandlingar som visar hur syftet ska uppnås.
2. Ha utfört restaurering och tillgänglighetsåtgärder enligt arbetshandlingar.

Projektet innefattar aktiviteter såsom medborgardialog, framtagande av program och arbetshandlingar (projektering), samt genomförande.

I programhandlingen (se bilaga 2) presenteras vilka åtgärder som bör göras för att uppnå målen. Där föreslås restaurering av natur- och kulturmark (ängs- och hagmarker) genom t.ex. slyröjning, friställning av träd, slätter eller bete. Tillgängligheten för allmänheten förbättras genom förstärkning av gångstråk och skapande av målpunkter genom t.ex. nya sitt- och utsiktsplatser. Skyltning som underlättar orientering i området, samt information kring natur- och kultur med anknytning till platsen är också föreslagen.

Miljömiljardsprojektet har genomförts november 2005-november 2007.

Då projekttiden förkortades med ett par år p.g.a. ett politiskt beslut hann inte alla planerade åtgärder utföras innan 2007 års slut. Projektet beräknas dock kunna färdigställas under 2008 för Exploateringskontorets medel (s.k. grönkompensation).

Projektering har gjorts etappvis och vissa åtgärder har därför hunnit utföras. Dessa omfattar uppförande av beteshagar med djur, samt gångvägar och spänger kring Stockholm vattens nya dagvattenanläggning (se bilaga 4).

Underlag till nya och uppdaterade informationsskyltar för den befintliga natur- och kulturstigen har också tagits fram (se bilaga 3). I ett samarbete med Stockholms stadsmuseum har en fornminnesinventering gjorts (bilaga 5).

Ekar friställdes i området under vintern 2007 av Enskede-Årsta-Vantör stadsdel, varigenom efterföljande bete hade positiv effekt.

2007-11-30

Datum

Underskrift av ansvarig chef

Eva Olsson

Namnförtydligande

2007-11-23

Datum

Underskrift av projektledare

REBECCA GRÖNJORD

Namnförtydligande

1 Inledning

1.1 Beskrivning och syfte

Syftet med projektet är att öka den biologiska mångfalden, främst knutet till kulturlandskapet i Kräppladalen (även kallat Rågsveds friområde). Syftet är också att göra området mer tillgängligt och attraktivt för besökare.

Projektet innefattar aktiviteter såsom medborgardialog, framtagande av program och arbetshandlingar (projektering), samt genomförande.

I programhandlingen (se bilaga 2) presenteras vilka åtgärder som bör göras för att uppnå målen att öka den biologiska mångfalden och tillgängligheten. Där föreslås restaurering av natur- och kulturmark (ängs- och hagmarker) genom t.ex. slyröjning, friställning av träd, slätter eller bete.

Tillgängligheten för allmänheten förbättras genom förstärkning av gångstråk, skapande av målpunkter genom t.ex. nya sitt- och utsiktsplatser. Skyltning som underlättar orientering i området, samt information kring natur- och kultur med anknytning till platsen är också föreslagen.

Miljömiljardsprojektet har genomförts november 2005 - november 2007.

Då projekttiden förkortades med ett par år p.g.a ett politiskt beslut hann inte alla planerade åtgärder utföras innan 2007 års slut. Projektet beräknas dock kunna färdigställas under 2008 för Exploateringskontorets medel (s.k. grönkompensation).

Projektering utifrån programmet har gjorts etappvis och vissa åtgärder har därför hunnit utföras. Dessa omfattar uppförande av beteshagar med djur, samt gångvägar och spänger kring Stockholm vattens nya dagvattenanläggning.

Underlag till nya informationsskyltar för den befintliga natur- och kulturstigen har också kunnat tagits fram. En mindre inventering av groddjur gjordes i Kräppladiket våren 2006. I ett samarbete med Stockholms stadsmuseum har en fornminnsinventering tagits fram (bilaga 5). En utredning av ett nytt fårhus i området för kontinuerligt bete året runt startades även under projekttiden, men planerna lades snart ned då det fanns oförenliga intressen hos staden.

Överensstämmelse med förvaltningens uppdrag:

Exploateringskontoret har ett samlat ansvar för markförvaltning, exploatering, och för genomförande av de planer som rör den fysiska miljön i Stockholm. Fram till oktober 2007 hade kontoret även ansvar för parkpolicy och fungerade som expertstöd till stadsdelarna i parkfrågor. Att utveckla ett natur- och friluftsområde i Kräpplas dimension, som tillhör den största grönstrukturen i en stad, är en del av Exploateringskontorets uppdrag.

1.2 Bakgrund och utgångsläge

Kräppla är ett friluftsområde på gränsen mellan Stockholm och Huddinge kommun, vilket förutsätter kommunikation mellan kommunerna för planering och skötsel.

Markerna består av tidigare sidvallsängar i dalgången med spår av hagmarker i brynzonerna till barrskogsklädda höjdparter. Området har vuxit igen kraftigt under senare årtionden och

hävdgynnade värden går sakta förlorade. Före projektets början hade stadsdelsförvaltningen ingen hävd av naturmarken i området (ca 45 ha), med undantag för slätter på en mindre yta under två år i slutet av 90-talet. Idag sköts området av volontärerna Kräpplasårsgruppen, vilka röjer sly utmed gångvägar/stigar, tar bort klotter, skräp och underhåller informationsskyltar längs natur- och kulturstigen.

En översiktlig inventering av området gällande fåglar och kärlväxter gjordes 1995. Äldre skötselplaner är också ett underlagsmaterial. Samtidigt måste dagens värden beaktas - de buskklädda fuktängarna är vistelseplats för en mängd fåglar som måste tas hänsyn till i planeringen.

Området används ganska flitigt av närboende, i hög grad av hundägare, men också motionärer m fl. Vid projektets start fanns inga tydliga målpunkter eller sittplatser (bortsett enstaka parkbänkar) i området. Med sammanknutna gångstråk och tillgängliga målpunkter kan områdets rekreationsvärden höjas. Närboende och engagerade grupper i området har visat intresse för området/projektet varvid medborgardialogen är viktig. Minnesanteckningar från ett medborgarmöte oktober 2005 har varit ett underlag i arbetet.

Projektet har tangerat andra uppdrag i området; framtagande av parkprogram för stadsdelen, översyn av Snösätra industriområdes framtid, samt naturreservatsplanering, vilket krävt samarbete och förankring.

Projektet har även skett även i samarbete med Stockholm vatten, angående ny dagvattenanläggning längs Kräppladiket, samt Enskede-Årsta-Vantör stadsdels projekt friställande av ekar.

2 Mål och resultat

2.1 Projektmål och deras uppfyllelse

Målet för projektet är att:

2.1.1 Ha tagit fram ett program och arbetshandlingar som visar hur syftet ska uppnås.

Uppnått: Program (bilaga 2) är framtaget. Arbetshandlingar är framtagna etappvis och i princip färdigställda. Underlag till nya skyltar för natur- och kulturstig finns också framtaget.

2.1.2 Ha utfört restaurering och tillgänglighetsåtgärder enligt arbetshandlingar.

Delvis uppnått: Några åtgärder är genomförda, som beteshagar med djur, samt gångvägar och spänger kring ny dagvattenanläggning.

Färdigställande enligt program beräknas under 2008 för Exploateringskontorets medel (s.k. grönkompensation).

Vid uppföljning av projektets färdigställande kan följande punkter studeras:

- Öka arealen hävdad mark inom Kräpplaområdet (Dagens skötsel, se punkt 1.2)

Nya beteshagar med kor och får, ca 7 hektar, har anlagts år 2007. Ytterligare hagar kommer att anläggas under vintern 2008, ca 3 hektar.

- Öka antalet mötespunkter/sittplatser (Idag finns 6 st)

14 stycken är föreslagna i programmet. Planeras anläggas under 2008.

- Öka sträckan tillgängliganpassade gångstråk med sittplatser. Idag finns ingen bra rundslinga som är tillgänglig för alla.

Några stigar har gjorts mer framkomliga under året genom grusning. Lutningarna i naturmarken uppfyller dock inte stadens standard för tillgänglighet. Fler stigar och spänger planeras anläggas under 2008.

Den samlade miljöeffekten av genomförandet beräknas vara ökad biologisk mångfald, ökat friluftsvärde och ökad tillgänglighet.

2.2 Projektets resultat i relation till målen i Stockholms miljöprogram

Mål 4 Ekologisk planering och skötsel

Delmål 4.1 Skötseln av naturliga och kulturpräglade biotoper ska ge en ökad biologisk mångfald. Skötseln ska vara ekologiskt inriktad och anpassas till skyddsvärda arter enligt Artarken

Delmål 4.1.2 Areal per år av återskapande och restaurerande ängar, betesmarker, våtmarker och andra kulturpräglade biotoper

Nyckeltal:

4.1.1 Andel öppen gräs- och våtmark med bete eller slätter/ total yta gräs- och våtmark

4.1.2 Areal per år av återskapade och restaurerade ängar, betesmarker, våtmarker och andra kulturpräglade miljöer

Resultat: Nya beteshagar med kor och får, ca 7 hektar, har anlagts år 2007. Ytterligare hagar kommer att anläggas under vintern 2008, ca 3 hektar.

2.3 Projektets pådrivande roll

2.4 Tekniska lösningar

Projektet handlar till viss del att återskapa traditionella hävdmetoder av betesmarker.

2.5 Attityd- och beteendeförändringar

Projektet kommer förhoppningsvis att medföra beteendeförändringar i Kräpplaområdet. Idag dumpas mycket sopor i området illegalt. Att intensifiera skötseln genom röjning och bete, samt göra området mer tillgängligt - att befolka det, leder till en begränsning av tippmöjligheter. Antagligen kan en viss beteendeförändring ses omedelbart, men för att områdets popularitet ska bibehållas krävs uppföljande arbete.

2.6 Ej uppnådda mål

Då projektiden förkortades med ett par år p.g.a ett politiskt beslut hann inte alla planerade åtgärder anläggas innan 2007 års slut. Projektet beräknas dock kunna färdigställas under 2008 för Exploateringskontorets medel (s.k. grönkompensation).

Kommande anläggningsarbeten omfattar: ytterligare stigar och spänger, sittplatser, anslutning av vatten till hagar, uppförande av skyltning, samt en brygga i sjön Magelungen.

3 Projektekonomi

3.1 Bidrag och kostnader

Tabell A

Beviljat bidrag i kr (avser Miljömiljarden)	Utnyttjat bidrag i kr (avser Miljömiljarden)	Total kostnad i kr (inkl. annan finansiering)
4300000	2010842	2010842

Tabell B

Post	Utnyttjat bidrag i kr (avser Miljömiljarden)					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Projektledare		33920	35550	89100		
Konsulter, program projektering mm			377161	586109		
Entreprenad			3046	885956		
Summa		33920	415757	1561165		

3.2 Besparingspotential

En uppskattning av driftkostnaderna kan göras efter att anläggningsarbetena är klara och projektet utvärderas.

Innan projektets start gick största delen av driftbudgeten för projektområdet till att köra bort skräp och tippmassor. En mindre del gick till skötsel av naturmarken. Genom en upprustning av området, med begränsning av tippmöjligheter, kan mer pengar föras över till naturmarksskötsel.

Det blir en långsiktig vinst, då kostnader för drift- och underhåll av biotoper och rekreatiomarker blir större ju längre man väntar med restaurering.

3.3 Löpande kostnader

En uppskattning av driftkostnaderna kan göras efter att anläggningsarbetena är klara och projektet utvärderas.

Nya kostnader från årets anläggningsarbeten kommer bl.a. att omfatta underhåll av stängsel, el- och vatten till beteshagarna, samt eventuellt hyra av djur och kostnader för tillsyn. Det är dock svårt att uppskatta exakt kostnad i nuläget, då den är beroende av eventuell åverkan från allmänheten, vilken typ av djur som ska beta i hagarna, samt hur tillsyn arrangeras. Årets kostnad för tillsyn av djuren uppgick till 37 450 kr för 3,5 månad.

4 Arbetssätt

4.1 Projektorganisation

Särskild styrgrupp tillsattes inte, utan projektet har förankrats i respektive förvaltningsledning kontinuerligt.

Arbetsgrupp:

Exploateringskontoret projektledare

Helene Nilsson 2005-2006

Rebecka Grönjörd 2006-2007

15 % av total arbetstid

byggprojektledare

Anna-Lisa Framgård 2007

5% av total arbetstid

Stadsbyggnadskontoret, Ulrika Egerö

Miljöförvaltningen, Per Enarsson

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltning,

Anna Hörnsten och Patrik Ståhl 2005-2006

Lena Skott och Rolf Söder 2007

Stockholm vatten, Lars Lindblom

Huddinge kommun, Tiina Laantee

Miljömiljardhandläggare inbjuds till strategiska arbetsmöten.

Referensgrupp:

skiftat under projektets gång t ex närboende, engagerade grupper i området,

tillgänglighetsexpertis

ca 10 h/pers under projekttiden

Konsulter:

Program och projekteringsfas, samt projektledare en del av år 2006 ca 485 timmar

Informationsskyltar: Ekologigruppen AB

ca 135 timmar

Entreprenörer:

Gångvägar etc vid dagvattenanläggning: Greens anläggnings AB

Stängsel och betesdjur: 4-H Hästa gård Lantbruk AB

Grusgångar vid beteshagar: Enskede-Årsta-Vantör SDF

4.2 Samarbete mellan aktörer

Nära kontakt med boendegruppen Kräpplasårgruppen för samråd kring föreslagna åtgärder, samt för insamling av information hur området används.

Samverkan med Stockholm Vatten för ny dagvattenanläggning längs Kräppladiket.

Exploateringskontoret projekterade och anlade gångvägar och spänger kring dammarna.

Samverkan med Huddinge kommun angående information kring betesdjur för närboende.

Samverkan med Stockholms stadsmuseum för framtagande av fornminnesinventering.

Samverkan med Enskede-Årsta-Vantör stadsdelsförvaltning vid deras projekt; friställning av ekar.

4.3 Kvalitetssäkring

Projektet redovisas framför allt i programhandlingen "Kräppla kulturmarker - ett program för utveckling" (bilaga 2). Förankring av projektet har skett kontinuerligt med allmänhet och berörda förvaltningar.

4.4 Kunskapsspridning

Projektet följs upp på Exploateringskontorets hemsida.

Under projektets var medborgardialogen viktig. Det innebär möten med boende, utskick av brev till boende (främst information kopplat till betesdjuren) och tillfällig skyltning i området med information om projektets planering.

Informationen till allmänheten behöver följas upp kontinuerligt efter miljömiljardprojektets slut, då anläggningsarbeten kommer att fortsätta.

5 Erfarenheter

5.1 Samlade erfarenheter och slutsatser

I synnerhet betedjuren har mötts med mycket positiva reaktioner från allmänheten. De uppförda hagarna blev väl betade under säsongen och landskapet ser genast mer "omhändertaget" ut.

En hel del skräp har kunnat städats bort undan för undan. Beteshagarnas utbredning har i viss mån begränsats av svårsanerade sopor (t.ex. glassplitter) nära Snösätra industriområde.

Projektets pressade tidplan har gjort att projekteringen blivit forcerad. Kontakten med medborgarna hade kunnat vara mer omfattande med längre projekttid. Rövningar och andra naturvårdsåtgärder har varit svåra att utföra stegvis, vilket skulle vara en mildare form av restaurering.

Att projektet har bytt projektledare har också bidragit till en viss försening. Omorganisation hos stadsdelen Vantör har också gjort att förankringen hos förvaltningen varit svårare.

5.2 Framgångsfaktorer

Lyhördhet för boendes åsikter hos projektledarna. Engagemang hos boende för området, både vad gäller skötsel och tillsyn av betesdjuren. En djurägare med vana att hålla sina betesdjur i stadsmiljö.

5.3 Förvaltning av det genomförda projektet

Anlagda delar kommer att förvaltas av stadsdelen som en del av den ordinarie parkdriften.

Utvärderingar av driftförändringar kan göras. Om resultatet är en framgång kan bete bli en accepterad form av hävd i Rågsved och på andra platser.

Åtgärderna kan också följas upp genom t.ex. kontrollprogram för referensytor (utveckling av flora inom beteshagarna). På så vis kan miljönyttan av åtgärderna på sikt klargöras.

Miljöförvaltningen lade en referensyta för hävdgynnade arter inom en av beteshagarna i projekt Öppna gräsmarker (ÖGA-projektet) 2006. Förvaltningen har ambitionen att följa upp dessa referensobjekt med ett intervall på 3-6 år.

5.4 Projektdokumentation och styrning

Projektet redovisas framför allt i programhandlingen "Kräppla kulturmarker - ett program för utveckling" (bilaga 2), som finns tillgänglig på Exploateringskontorets hemsida eller på begäran i pappersformat.

5.5 Följdåtgärder

Kommande anläggningsarbeten omfattar: ytterligare stigar och spänger, sittplatser, anslutning av vatten till hagar, uppförande av skyltning, samt en brygga i sjön Magelungen.

Ett följdprojekt skulle kunna vara att titta på samma frågeställningar inom ett större område kring sjön Magelungen.

5.6 Projektets replikerbarhet

Att utveckla ett natur- och friluftsområde i Kräpplas dimension, som tillhör den största grönstrukturen i en stad, är en del av Exploateringskontorets uppdrag. Erfarenheterna av bete i stadsmiljö från detta projekt kan vara användbara i fler grönområden i Stockholm.

6 Kontaktuppgifter

Rebecka Grönjörd
Miljö & Teknik
Box 8189
104 20 Stockholm

08-508 264 07
076-12 264 07
rebecka.gronjord@expl.stockholm.se

www.stockholm.se/exploateringskontoret Sök: Kräppla

7 Bilagor

Bilaga 1 Sammanfattat omdöme

Bilaga 2 "Kräppla kulturmarker - ett program för utveckling" (i pappersformat eller som pdf)

Bilaga 3 Informationsskyltar "Kräplaspåret"

Bilaga 4 Fotografier: gångvägar vid dagvattenanläggning och nya beteshagar

Bilaga 5 Fornminnesinventering

Bilaga 1 – Sammanfattat omdöme

Nr	Påstående	Instämmer				
		Inte alls	I viss mån	Ganska mycket	Helt	Vet ej
1	De uppnådda resultaten överensstämmer med de tidigare angivna målen.	☐	☐	☐	☒	☐
2	Det genomförda projektet medför en positiv påverkan på miljön.	☐	☐	☐	☒	☐
3	Projektet bidrar till utvecklingen av ny teknik (t ex genom användningen av sådan teknik).	☒	☐	☐	☐	☐
4	Projektet har lett till attityd- och/eller beteendeförändringar.	☐	☐	☐	☒	☐
5	Projektet medför minskade kostnader (för drift och underhåll, t. ex. i form av energikostnader).	☐	☐	☐	☒	☐
6	Samarbetet med andra aktörer inom och utom staden har fungerat väl.	☐	☐	☐	☒	☐
7	Projektresultaten kommer till användning inom förvaltningen/bolaget, eller inom andra förvaltningar/bolag.	☐	☐	☒	☐	☐
8	Projektet är så bra att det bör upprepas (inte nödvändigtvis i samma förvaltning/bolag).	☐	☐	☐	☒	☐